

Шелеметьєва Т.В.

доктор економічних наук,
доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0672-2971>

Семенов А.Г.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки
Класичного приватного університету

Shelemetieva Tetiana

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism,
Hotel and Restaurant Business
National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

Semenov Andrii

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Economics
Classic Private University

ЕКОНОМІЧНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

ECONOMIC AND SOCIAL SIGNIFICANCE OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF TOURIST ENTERPRISES OF UKRAINE

У статті досліджено економічне та соціальне значення функціонування та розвитку туристичних підприємств України. Проаналізовано динаміку податкових платежів від юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, до зведеного бюджету. Розглянуто п'ятірку областей України з найбільшими обсягами надходжень від сплати податкових платежів суб'єктами туристичної діяльності. Виокремлено негативне значення запровадження безвізового режиму з країнами ЄС для розвитку внутрішнього туризму в Україні. Здійснено аналіз рейтингу туристичних операторів за кількістю обслуговуваних туристів. Зазначено, що, незважаючи на збільшення рівня доходів туристичних підприємств за 2011–2018 рр., темпи їх зростання нижчі від темпів зростання витрат. Розглянуто динаміку суб'єктів туристичної діяльності за 2014–2018 рр. Згідно з Ліцензійним реєстром суб'єктів туруператорської діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України досліджено кількість виданих ліцензій підприємствам, що здійснюють туристичну діяльність в Україні. Здійснено аналіз рейтингу найбільш надійних туруператорів України для туристів та агентів у 2019 р. Встановлено необхідність державного фінансового забезпечення розвитку туристичної галузі України та відзначено зменшення туристичного бюджету України на 2019 р.

Ключові слова: значення, туристичні підприємства, потоки, туристичні оператори, турагенти, обсяги надходжень, рейтинг, динаміка.

В статье исследовано экономическое и социальное значение функционирования и развития туристических предприятий Украины. Проанализирована динамика налоговых платежей от юридических лиц и физических лиц-предпринимателей, осуществляющих туристическую деятельность, в своденный бюджет. Рассмотрена пятерка областей Украины с наиболее высокими объемами поступлений от уплаты налоговых платежей субъектами туристической деятельности. Выделено негативное значение введения безвизового режима со странами ЕС для развития внутреннего туризма в Украине. Осуществлен анализ рейтинга туристических операторов по количеству обслуживаемых туристов. Указано, что, несмотря на увеличение уровня доходов туристических предприятий за 2011–2018 гг., темпы их роста ниже темпов роста расходов. Рассмотрена динамика субъектов туристической деятельности

за 2014–2018 гг. Согласно Лицензионному реестру субъектов туроператорской деятельности Министерства экономического развития и торговли Украины исследовано количество выданных лицензий предприятиям, осуществляющим туристическую деятельность в Украине. Осуществлен анализ рейтинга наиболее надежных туроператоров Украины для туристов и агентов в 2019 г. Установлена необходимость государственного финансового обеспечения развития туристической отрасли Украины и отмечено уменьшение туристического бюджета Украины на 2019 г.

Ключевые слова: значение, туристические предприятия, потоки, туристические операторы, турагенты, объемы поступлений, рейтинги, динамика.

The article examines the economic and social significance of the functioning and development of tourism enterprises in Ukraine. The dynamics of tax payments from legal entities and individuals-entrepreneurs engaged in tourism activities in the consolidated budget is analyzed. The volume of payments from legal entities increased by 13.4%, and from individual entrepreneurs – by 38.5%. The largest increase in revenues from the payment of tax payments by tourism entities to the consolidated budget in the first half of 2019 compared to the first half of 2018 occurred in: Ivano-Frankivsk (45.7%), Zacarpattia (27.6%), Luhansk (by 27.6%), Kharkiv (by 23.8%) and Donetsk (by 22.0%) regions. The five regions of Ukraine with the highest volumes of tax revenues from tourism entities are considered. Kyiv – UAN 686.8 million (31.3% of the total amount); Lviv region – UAN 223.7 million (10.2% of the total amount); Dnipropetrovsk region – UAN 128.7 million (5.9% of the total amount); Odessa region – UAN 128.7 million (5.9% of the total amount); Kharkiv region – UAN 110.5 million (5.0% of the total amount). The negative significance of introducing a visa-free regime with the EU countries for the development of domestic tourism in Ukraine is highlighted. The analysis of the rating of tourist operators by the number of tourists served. It is noted that despite the increase in the income level of tourism enterprises for 2011–2018, their growth rate is lower than the growth rate of expenses. The dynamics of the subjects of tourism activities for 2014–2018 is considered. Note that in 2018, out of 529 tour operators in Ukraine, “Join UP!” became the leader in the number of tourists served, increasing its result in 2016 – 500 thousand people, in 2017 – 678 thousand people. According to the Licensed Register of subjects of tour operator activities of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, the number of licenses issued to enterprises engaged in tourism in Ukraine was investigated. The ranking of the most reliable tour operators of Ukraine for tourists and agents in 2019 was analyzed. According to a survey of directors and managers of travel agencies of Ukraine on tour operators who have their own charter programs in the most popular areas, conducted in 2019 by the Ukrainian Association of Travel Agencies, in the first place – tour operator “TEZ TOUR”. 9 tour operators were evaluated according to seven criteria in terms of convenience for the tourist. The need for state financial support for the development of the tourism industry of Ukraine is established and a decrease in the tourist budget of Ukraine for 2019 is noted. In 2017, the budget allocated much more funding than in previous years – 24 092 thousand UAN. The dynamics of increasing funding is observed in 2018 – 27 886 thousand UAN. The tourist budget of Ukraine for 2019 decreased by more than 10 million UAN compared to last year, which will amount to 17 886 thousand UAN.

Keywords: value, tourism enterprises, flows, tour operators, travel agents, revenue volumes, rating, dynamics.

Постановка проблеми. Туризм є однією з найбільш прибуткових галузей світової економіки. У багатьох країнах туризм входить у першу трійку провідних галузей держави, розвивається швидкими темпами й відіграє важливу роль. Розвиток підприємництва в сфері туризму має велике соціальне та економічне значення, оскільки збільшуються місцеві доходи; створюються нові робочі місця; розвиваються всі галузі, пов'язані з виробництвом туристичних послуг; розвивається соціальна та виробнича інфраструктури у туристичних центрах; активізуються діяльність народних промислів і розвиток культури, що сприяє їм; забезпечується зростання рівня життя місцевого населення; збільшуються валютні надходження. Сучасний стан функціонування й розвитку туристичних підприємств України обумовлений комплексом причин і чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Їх подальший стабільний розвиток значною мірою пов'язаний із труднощами протидії посиленню конкуренції на ринку туристичних послуг в умовах глобалізації, інтеграції, цифровізації, спрощення умов перетину кордонів, зростання туристичної активності та урізноманітнення пропозицій національних туристичних продуктів країн з позитивним сальдо туристичного балансу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теоретичні та практичні аспекти, дослідження питань оцінювання, виявлення тенденцій та

перспектив розвитку туризму в Україні, а також дослідження теоретико-методологічних основ формування стратегій діяльності туристичних підприємств та проблем їх функціонування зроблено вітчизняними науковцями та дослідниками, такими як М. Барна, І. Білецька, В. Кифяк, Н. Корж, О. Любіцева, М. Мальська, І. Маркіна, Г. Михайличенко, І. Черниш, І. Школа, Л. Шиманівська-Діанич.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте з огляду на мінливість зовнішнього середовища, загострення конкуренції ринку туристичних послуг виникає потреба поглибленого вивчення низки аспектів формування, функціонування та розвитку туристичних підприємств України.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження функціонування та розвитку туристичних підприємств України та виявлення їх економічного та соціального значення для національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для багатьох країн туризм перетворився на провідну експортну галузь економіки, яка спонукає до розвитку інші галузі та за рахунок валютних надходжень забезпечує підтримання платіжного балансу. За даними UNWTO число туристів у світі збільшилось у 2018 р. на 1,4 млрд. осіб [1]. Це найкращий показ-

ник за останні сім років. Приріст по відношенню до 2016 р. становив 7%. У цьому році приріст експорту туризму у світі (+4%) перевищив показник зростання товарного експорту (+3%). З огляду на такі швидкі темпи зростання міжнародні прибутки у сфері туризму до 2030 р. сягнуть 1,8 млрд. грн. При цьому кожна країна як агент світового туристичного ринку досить специфічна. Це визначає як особливості внутрішньої політики розвитку туризму, так і окремі успішні результати. Уряди країн мають виробити спільні підходи до збалансування економічних вигід від підвищення конкурентоздатності туристичної галузі, одночасно ефективно розвиваючи інфраструктуру, цінні природні та культурні цінності, від яких вона залежить. Україна має досить значний туристичний потенціал, який зміг би допомогти витягнути економіку з кризи, тому що він взаємопов'язаний з іншими багатьма сферами діяльності. Втім, туристичні можливості країни реалізовані неповністю.

За останні два роки Україна мала найшвидший темп зростання у субрегіоні, піднявшись на 10 місць і посівши в Індексі конкурентоздатності у сфері подорожей і туризму 78 місце у світі. Зокрема, за ступенем стабілізації та відновлення країни Україна різко покращила ділове середовище (зі 124 на 103 місце), безпеку (зі 127 на 107 місце), міжнародну відкритість (із 78 на 55 місце) та загальну інфраструктуру (із 79 на 73 місце). Ситуація покращувалася, оскільки у 2014–2015 рр. у зв'язку з кризою та воєнними діями на сході країни Україна взагалі не увійшла до рейтингу. Сьогодні Україна як країна, що приваблює для подорожуючих, має 3,7 бали із 7. Оточують нашу державу в рейтингу Ямайка, Шрі-Ланка, Вірменія, Казахстан і Намібія [1].

Також спостерігається поступове збільшення суми податкових платежів від підприємств, що здійснюють туристичну діяльність. У I півріччі 2019 р. сума податкових платежів від юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, становила 2 194,5 млн. грн., що на 15,4% більше, ніж у I півріччі 2018 р. (у I півріччі 2018 р. – 1 902,0 млн. грн., у I півріччі 2017 р. – 1 489,3 млн. грн.). Обсяг платежів від юридичних осіб збільшився на 13,4%, а від фізичних осіб-підприємців – на 38,5% (табл. 1).

Найбільше зростання обсягів надходжень від сплати податкових платежів суб'єктами туристичної

діяльності до зведеного бюджету у I півріччі 2019 р. порівняно з I півріччям 2018 р. відбулось у Івано-Франківській (на 45,7%), Закарпатській (на 27,6%), Луганській (на 27,6%), Харківській (на 23,8%) та Донецькій (на 22,0%) областях. П'ятірка областей України за найбільшими обсягами надходжень від сплати податкових платежів суб'єктами туристичної діяльності у I півріччі 2019 р. виглядає таким чином: м. Київ – 686,8 млн. грн. (31,3% загальної суми); Львівська область – 223,7 млн. грн. (10,2% загальної суми); Дніпропетровська область – 128,7 млн. грн. (5,9% загальної суми); Одеська область – 128,7 млн. грн. (5,9% загальної суми); Харківська область – 110,5 млн. грн. (5,0% загальної суми) [2, с. 4].

Туристичні потоки України протягом 2018 р. були такими: послугами туристичних операторів скористалися 3 376,4 тис. туристів, зокрема 3 334,4 тис. громадян України (з них 571,8 тис. – діти віком до 17 років); 42,0 тис. іноземних громадян. Із загальної кількості обслугованих громадян України здійснили подорож за кордон 3 148,2 тис. осіб; подорожували в межах території України 186,2 тис. осіб [3, с. 1].

В Україні існує такий дисбаланс: улітку 70% туристів їдуть до Туреччини, а взимку 70–80% – до Єгипту. Те, що така кількість туристів вибирає один напрямок, свідчить про невисоку платоспроможність населення. Протягом 2017–2019 рр. виїзний туристичний потік зберігає стабільну тенденцію до зростання у зв'язку з введенням з 11 червня 2017 р. безвізового режиму з країнами ЄС. Зазначимо, що запровадження безвізового режиму з країнами ЄС є, на нашу думку, проблемою для розвитку внутрішнього туризму в Україні. З одного боку, «безвіз» – це перш за все можливість вільно подорожувати європейськими кордонами. Втім, свобода пересування – це не єдина перевага безвізового режиму з Європейським Союзом. Відкриті кордони позначаються на багатьох сферах життя. З іншого боку, він негативно позначається на внутрішньоукраїнському туристичному потоці. Українським туристам стало легше поїхати в Європу, тому частина туристів, які раніше відпочивали всередині країни, вирішила з'їздити в європейські країни.

За підсумками I півріччя 2019 р. приріст виїзного туризму порівняно з аналогічним періодом 2018 р. становить 5,6% (у I півріччі 2018 р. приріст становив 3,3%) (табл. 2) [4, с. 3].

Таблиця 1

Динаміка податкових платежів від юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, млн. грн.

Рік	2016 р.	2017 р.	I півріччя 2017 р.	I півріччя 2018 р.	I півріччя 2019 р.	Відхилення		
						2017 / 2016 рр., %	I півріччя 2018 р. / I півріччя 2017 р., %	I півріччя 2019 р. / I півріччя 2018 р., %
Юридичні особи	2 320,3	3 225,7	1 454,9	1 748,8	1 982,3	39	20,2	13,4
Фізичні особи-підприємці	175,9	273,1	107,5	153,2	212,2	55,3	42,5	38,5
Надходження, всього по Україні	2 596,2	3 498,8	1 562,3	1 902	2 194,5	40,2	21,7	15,4

Джерело: складено за даними Державної фіскальної служби України

Таблиця 2

Динаміка кількості українських громадян, які виїжджали за кордон, тис. осіб

Період	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Приріст, %		
					2017 / 2016 рр.	2018 / 2017 рр.	2019 / 2018 рр.
I квартал	5 283,4	6 916,6	5 844,4	6 085,3	30,9	-15,5	4,1
II квартал	6 484,9	5 570,6	7 055,2	7 542,1	-14,1	26,7	6,9
III квартал	6 904,1	7 790,8	8 218,4	–	12,8	5,5	–
IV квартал	5 995,8	6 159,2	6 692,6	–	2,7	8,7	–
Разом	24 668,2	26 437,4	27 810,8	–	7,2	5,2	–

Таблиця 3

Рейтинг туроператорів за 2018 р. за кількістю обслуговуваних туристів

Туроператор	Кількість туристів, осіб
ТОВ "Join UP!"	902 600
ТОВ Туристична компанія "Anex Tour"	515 582
ТОВ «АККОРД-ТУР»	297 744
ТОВ "TEZ Tour"	284 956
ТОВ "Coral Travel"	243 729
ТОВ «ТТБК»	230 462
ТОВ "Professional Group (TPG)"	229 484
ТОВ "Pegas Touristik"	115 887
ТОВ «ГТО»	66 400
ПАТ «ОБРИЙ ІНК.»	41 576
Всього за даними туроператорів	3 376 350

Джерело: складено за даними джерела [3]

Однак у майбутньому туристичні підприємства розраховують на більші зростання, тому багато туроператорів розробляють нові напрямки до Європи. Також експерти прогнозують зростання внутрішнього туристичного потоку порівняно з 2017 р. на 10–15%. За статистикою, 77% українців ніколи не виїжджали з країни, тому потенціал туризму в Україні величезний. Проте для прориву туристичної галузі потрібна спеціальна підтримувальна політика держави.

Зазначимо, що у 2018 р. з 529 туристичних операторів України лідером за кількістю обслуговуваних туристів став "Join UP!", збільшивши свій результат за 2016 р. (500 тис. осіб), 2017 р. (678 тис. осіб) (табл. 3).

У трійці лідерів також "Anex Tour", «АККОРД-ТУР». "Coral Travel" збільшив свої показники до 243,7 тис. осіб (199 тис. осіб у 2017 р., 170 тис. осіб у 2016 р., 106,8 тис. осіб у 2015 р.).

За 2018 р. реалізовано 1 560,7 тис. путівок (що на 24% більше, ніж у 2017 р.) організаціям та безпосередньо населенню на 18 325,1 тис. днів загальною вартістю близько 37 766,0 млн. грн. (що на 35% більше, ніж у 2017 р.). Безпосередньо населенню у 2018 р. було реалізовано 815,7 тис. путівок на 9 492,1 тис. днів загальною вартістю 21 914,9 млн грн. Зокрема, громадянам України для подорожі в межах країни реалізовано 28,8 тис. путівок; громадянам України для подорожі за кордон – 789,0 тис. путівок; іноземцям для подорожі в межах України – 11,4 тис. путівок.

Для подорожі в межах України ліцензованими туроператорами безпосередньо населенню було про-

дано 28,8 тис. путівок загальною вартістю близько 216 633,0 тис. грн на 234,7 тис. днів. Кількість внутрішніх туристів становила 186,2 тис. осіб, з яких 16,7 тис. осіб склали діти віком до 17 років.

У 2018 р. загальний дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку та аналогічних обов'язкових платежів) становив 16 935,3 млн. грн. (13 144,7 млн. грн. у 2017 р.), зокрема сума комісійних, агентських та інших винагород складала 384,2 млн. грн. (329,2 млн. грн. у 2017 р.). При цьому операційні витрати, зроблені суб'єктами туристичної діяльності, становили 12 408,1 млн. грн. (10 518,0 млн. грн. у 2017 р.). В бюджет та позабюджетні фонди у 2018 р. суб'єктами туристичної діяльності надійшли 127,2 млн. грн. обов'язкових платежів.

Динаміку витрат та доходів туристичних підприємств України за 2011–2018 рр. наведено на рис. 1.

Витрати на послуги сторонніх організацій, що використовують під час виробництва туристичного продукту, відповідно до наданих статистичних даних, становили 26 078,1 млн. грн. (18 595,1 млн. грн. у 2017 р.), з них на розміщення й проживання спрямовано 20 580,9 млн. грн.; на транспортне обслуговування – 5 176,2 млн. грн.; на харчування – 82,7 млн. грн.; на медичне обслуговування – 30,4 млн. грн.; на екскурсійне обслуговування – 23,9 млн. грн.; інше – 184 млн. грн.

Проте варто зауважити, що, незважаючи на збільшення рівня доходів туристичних підприємств за 2011–2018 рр., темпи їх зростання нижчі від темпів зростання витрат.

Держава та регіони

За даними табл. 4 спостерігається динаміка зростання доходів туроператорів за 2011–2018 рр., наприклад розмір доходів за 2011 р. становив 3 737 836,5 тис. грн, а у 2018 р. – 21 069 268,5 тис. грн. Однак динаміка зростання витрат за цей самий період перевищує динаміку зростання доходів. Така тенденція загрожує туроператорам падінням рентабельності продажів.

Проте в Україні досить складна ситуація з отриманням статистичної інформації щодо відповідних доходів від суб'єктів туристичної галузі та їх підрахунком. Наприклад, за даними, наведеними на сайті ВТО, Україна у 2017 р. за кількістю туристичних прибутків прирівнюється до Австрії (24 млн. осіб), проте Австрія отримала прибутки від туристів у розмірі 19,4 млн. дол. США, а Україна – 3 млн. дол. США.

Ця ситуація має такі пояснення:

- врахування Державною прикордонною службою транзитних відвідувачів України, які не примножують туристичних прибутків;

- відсутність інформації в повному обсязі щодо кількості іноземних туристів, яких реально обслуговували;

- під час перетину кордону України заробітчани й учасники малого прикордонного руху називають метою перебування саме туризм, хоча насправді це заробіток, тому цей потік відвідувачів не дає належного прибутку державі.

Крім того, для виїзного туризму України протягом останніх десяти років характерні такі ознаки:

- формування так званої трудової діаспори в країнах Східної та Західної Європи, що спричинило

збільшення частоти відвідування українськими громадянами таких країн, як Італія, Іспанія, Греція;

- вибір чинника «ціна/якість» як ключового щодо питання гарантії якісного туристичного обслуговування за кордоном, на відміну від сервісу українських підприємств сфери туризму, оскільки в Україні, на жаль, нерідко спостерігається ситуація, коли ціна певної туристичної послуги, наприклад проживання в готелі, не відповідає фактичному рівню обслуговування.

Туристичний ринок почав повільними темпами відновлюватися після різкого падіння у 2014–2015 рр. У 2014 р. кількість туроператорів скоротилась на 40%, а у 2015 р. – на 10%. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, за даними Державної служби статистики України, у 2018 р. становила 529 туроператорів, 3 565 турагентів (з них 1 243 зареєстровані як юридичні особи, 2 322 – як фізичні особи), 199 суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність (з них 61 юридична особа, 138 фізичних осіб) [6]. Порівняно з 2017 р. кількість туроператорів зросла на 31 одиницю (6,2%), турагентів – на 765 (27,3%), а суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, стало менше на 30 одиниць (17,7%). Порівняльну динаміку суб'єктів туристичної діяльності наведено на рис. 2.

У структурі мережі за типами суб'єктів туристичної діяльності найбільш численною категорією є туристичні агенти, що становлять 83% від загальної кількості суб'єктів.

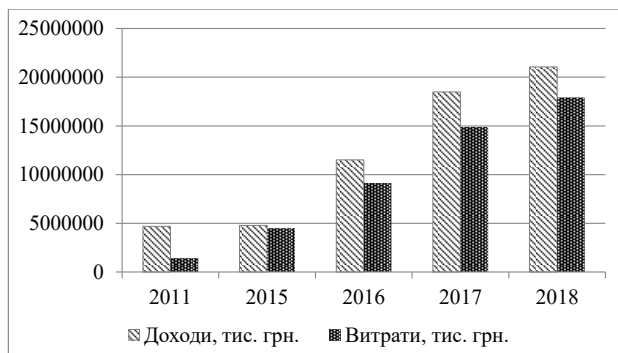

Рис. 1. Динаміка витрат та доходів туристичних підприємств України за 2011–2017 рр., тис. грн.

Джерело: побудовано за даними джерела [5]

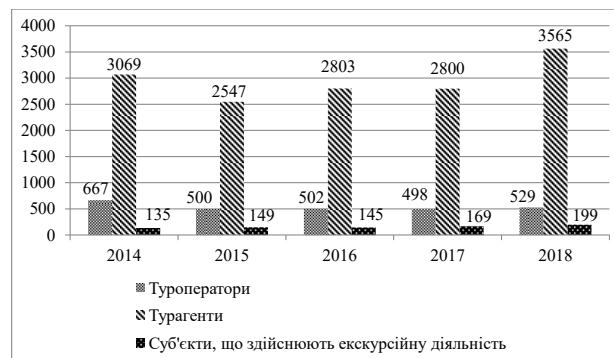

Рис. 2. Динаміка суб'єктів туристичної діяльності за 2014–2018 рр.

Джерело: побудовано за даними джерела [6]

Таблиця 4

Доходи та витрати туроператорів України за 2011–2018 рр., тис. грн.

Показники роботи туроператорів	2011 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Дохід від надання туристичних послуг	3 737 836,5	4 233 712,6	10 983 160,1	17 917 371,6	21 069 268,5
Операційні витрати, зроблені на надання туристичних послуг	824 378,1	4 085 140,5	8 644 241,3	14 263 972	17 925 877,5
Зокрема, матеріальні витрати	240 816,7	564 353	7 125 323,8	12 220 631,4	14 386 905
витрати на оплату праці	89 315,6	169 514,3	213 709,1	28 703,6	358 338,3
витрати на соціальні заходи	30 884,9	50 704,4	44 695,3	63 795,7	79 800,6
витрати на амортизацію	13 007,1	14 312,4	19 700,3	693 302,2	719 650,9
інші операційні витрати	450 353,8	3 226 253,7	1 240 812,8	999 039,1	1 772 830,7

Джерело: складено за даними джерела [5]

З табл. 5 видно, що кількісні показники суб'єктів туристичної діяльності в Україні за 2011–2018 рр. знизились. Наприклад, кількість туроператорів на ринку зменшилась із 714 до 498 (30%), але у 2018 р. їх кількість збільшилась на 6%, становлячи 529.

Це падіння пов'язане з політичною кризою в країні, зменшенням платоспроможності населення, високою конкуренцією на ринку, появою великих зарубіжних туроператорів.

Згідно з Ліцензійним реєстром суб'єктів туроператорської діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України станом на 1 січня 2019 р. видано 2 737 ліцензій підприємствам, що здійснюють туристичну діяльність, з них за видами туризму маємо такі показники [7]: внутрішній, в'їзний та виїзний – 2 262 ліцензії; внутрішній та в'їзний – 391 ліцензія; виїзний та в'їзний – 9 ліцензій; виїзний та внутрішній – 6 ліцензій; внутрішній – 4 ліцензії; виїзний – 57 ліцензій; в'їзний – 8 ліцензій (табл. 6).

Ліцензованими туроператорами на виконання п. 23 Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 991, було надано 537 звітів (19,6%) щодо діяльності підприємств у 2018 р. (у 2017 р. – 572 звіти).

У табл. 7 наведено результати опитування представників туристичних підприємств за 1–3 квартали 2018 р. працівниками Держкомстату стосовно оцінювання бізнес-клімату для туроператорів і турагентів України [5].

Дані опитування представників туристичних підприємств свідчать про те, що в третьому кварталі 2018 р. оцінка бізнес-ситуації стала вищою. Покращення бізнес-клімату відзначають 50% респондентів, хоча ще на початку року так думали лише 36%.

Також проведено опитування представників туристичних підприємств України стосовно виявлення факторів, які найбільше стримують діяльність туроператорів і турагентів станом на 2018 р. Серед

Таблиця 5

Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності в Україні

Показники	Роки				
	2011	2015	2016	2017	2018
Юридичні особи	2 165	1 785	1 883	1 743	1 833
Зокрема, туроператори	714	500	552	498	529
турагенти	1 395	1 228	1 222	1 172	1 243
суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	56	57	64	73	61
Фізичні особи	1 992	1 397	1 668	1 726	2 460
Зокрема, турагенти	1 883	1 319	1 581	1 630	2 322
суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	109	78	87	96	138
Всього	4 157	3 280	3 551	3 469	4 293

Джерело: складено за даними джерела [6]

Таблиця 6

Кількість виданих ліцензій підприємствам, що здійснюють туристичну діяльність в Україні

Показники	2017 р.	2018 р.	Відхилення	
			абсолютне	%
Внутрішній, в'їзний та виїзний	2 222	2 262	+40	1,8
Внутрішній та в'їзний	387	391	+4	1,03
Виїзний та в'їзний	2	9	+7	в 3,5 рази
Виїзний та внутрішній	5	6	+1	20
Внутрішній	1	4	+3	в 3 рази
Виїзний	41	57	+16	39
В'їзний	3	8	+5	в 1,6 рази
Разом	2 661	2 773	+112	4,2

Джерело: складено за даними джерела [7]

Таблиця 7

Оцінка змін бізнес-ситуації в діяльності туроператорів і турагентів України у 2018 р., %

Оцінка зміни бізнес-ситуації у сфері туризму	1 квартал					2 квартал					3 квартал				
	Поліпшилась	Не змінилась	Погіршилась	Немає відповіді	Баланс	Поліпшилась	Не змінилась	Погіршилась	Немає відповіді	Баланс	Поліпшилась	Не змінилась	Погіршилась	Немає відповіді	Баланс
Структура відповідей, %	36	35	29	0	7	21	43	35	1	14	50	29	21	0	29

Держава та регіони

факторів, які стримують діяльність туристичних підприємств, досить вагомими є фінансові обмеження. Станом на третій квартал 2018 р. 29% опитуваних вважають, що їх вплив суттєвий. Фінансові обмеження посідають друге місце серед факторів, перше – недостатній попит (57%). Такий поділ пов'язаний зі специфікою діяльності туристичних підприємств та особливостями туристичної послуги [8].

За даними опитування директорів та менеджерів туристичних агенцій України про туроператорів, що мають власні чартерні програми за найбільш масовими напрямками, яке у 2019 р. проводила Українська асоціація туристичних агенцій, перше місце посідає туроператор “TEZ TOUR”. Оцінювались 9 туристичних операторів за сімома критеріями щодо зручності для туриста [9] (табл. 8).

За даними табл. 8 бачимо, що майже за всіма критеріями перше місце посідає туроператор “TEZ TOUR”, друге – “Pegas Touristik”, третє – “Coral Travel”. Загалом у літньому сезоні 2019 р. якість роботи туроператорів була оцінена туристами дещо вище, ніж у зимовому (3,82 проти 3,71).

Проте фінансування туристичної галузі в Україні завжди було досить обмеженим, а у 2015 р. його практично не було (рис. 3).

В Україні 2017 р. був оголошений роком туризму. Саме в цьому році з бюджету виділено фінансування значно більше, ніж у попередні роки, а саме 24 092 тис. грн. Динаміка підвищення фінансування спостерігається також у 2018 р. (27 886 тис. грн.).

Туристичний бюджет України на 2019 р. зменшився більш ніж на 10 млн. грн. порівняно з минулим роком, що складе 17 886 тис. грн.

Незважаючи на позитивну динаміку розвитку туризму, за наявності проблем у туристичній галузі розмір такого фінансування недостатній для розвитку туризму в Україні на високому рівні. Однак у проєкті держбюджету України на 2020 р. на розвиток туризму заплановано 240 млн. грн.

Висновки. Таким чином, тільки спільні дії державних органів та правильний фінансовий менедж-

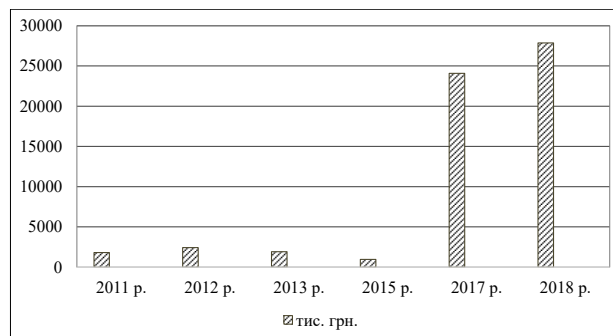

Рис. 3. Фінансова підтримка розвитку туризму, тис. грн.

Джерело: побудовано за даними джерела [5]

мент суб'єктів туристичного ринку здатні забезпечити досягнення поставлених цілей, які мають велике соціально-економічне значення, а саме збільшення кількості зовнішніх і внутрішніх туристів, що здійснюють мандрівки в межах України, зокрема туристів з інших країн, та створення всіх умов для надання послуг з туризму особам з особливими потребами; збільшення обсягу фінансових надходжень до місцевих бюджетів усіх рівнів внаслідок зростання туристичної діяльності; створення державою сприятливих умов для використання вже наявних природних, організаційних, грошових, матеріально-технічних та інших ресурсів; створення позитивного образу й іміджу держави на внутрішньому та міжнародному туристичному ринках. Загострення конкурентної боротьби обумовлює доцільність активізації розвитку інноваційної діяльності туристичних підприємств як їх цілеспрямованої діяльності у сфері використання інтелектуально-кадрового, науково-технічного, інвестиційно-ресурсного та управлінського інструментарію, що забезпечує підвищення ефективності функціонування, покращення соціально-економічних параметрів задоволення споживачів, а також зміцнення конкурентних переваг туристичних підприємств на ринку.

Таблиця 8

Рейтинг найбільш надійних туроператорів для туристів та агентів у 2019 р.

Назва туроператора	Дотримання заявленої чартерної програми	Переноси та затримки	Частота не поселень у заброньовані готелі	Оцінка роботи гіда	Підтвердження замовлень	Гарантія кращої ціни з раннього бронювання	Лояльність у вирішенні спірних питань	Фінальна оцінка
TEZ TOUR	4,82	4,51	4,65	4,35	4,24	3,73	4,21	4,36
Pegas Touristik	4,51	4,09	4,58	4,19	4,14	3,59	4,01	4,16
Coral Travel	4,44	4,13	4,36	3,89	4,07	3,51	3,77	4,02
Kompas	4,39	4,11	4,30	3,84	3,71	3,48	3,65	3,93
TUI	4,28	3,83	3,95	3,76	3,93	3,72	3,63	3,87
ALF	4,09	3,95	4,06	3,69	3,39	3,18	3,44	3,69
Anex tour	3,90	3,03	4,38	2,73	3,97	3,39	2,89	3,47
Join UP!	3,00	2,31	4,04	3,45	3,55	3,97	3,88	3,46
TPG	3,77	3,56	3,48	3,37	3,08	3,28	3,17	3,39
Середнє значення	4,13	3,72	4,20	3,70	3,79	3,54	3,63	3,82

Бібліографічний список:

1. Україна піднялася у рейтингу привабливості для туристів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/4/651265> (дата звернення: 05.05.2020).
2. Інформація щодо фінансово-економічних показників сфери туризму та курортів 2017–2019 роки. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cac he:XvGsegWXFogJ:https://www.me.gov.ua/Documents/Download%3Fid%3D69649f4e-20e2-4d4c-923a-6c54d3b9386d+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=firefox-b-d> (дата звернення: 05.05.2020).
3. Довідка за результатами опрацювання статистичних звітів туроператорів за 2018 рік. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcdd6&tag=Analitika&isSpecial=true> (дата звернення: 05.05.2020).
4. Департамент туризму та курортів. Інформація щодо відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України за кордон I півріччя 2016–2019 років. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcdd6&tag=Analitika&isSpecial=true> (дата звернення: 05.05.2020).
5. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.05.2020).
6. Туристична діяльність в Україні у 2018 році : статистичний збірник. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.05.2020).
7. Ліцензійний реєстр суб'єктів туроператорської діяльності. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5386d976-11e4-4eb1-abdf-2948a2017c17&title=LitsenziiniiRestrSub-ktivTuroperatorskoiDiialnosti> (дата звернення: 05.05.2020).
8. Шелеметьєва Т. Теоретичні та прикладні аспекти управління розвитком туризму в Україні : монографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 356 с.
9. Рейтинг найбільш надійних туроператорів для туристів та агентів. Літо 2019. URL: <https://www.mandria.ua/all/81873> (дата звернення: 05.05.2020).
- information on financial and economic indicators of tourism and resorts 2017–2019]. Available at: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:XvGsegWXFogJ:https://www.me.gov.ua/Documents/Download%3Fid%3D69649f4e-20e2-4d4c-923a-6c54d3b9386d+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=firefox-b-d> (accessed: 05 May 2020).
3. Dovidka za rezultatamy opratsiuvannia statystychnykh zvitiv turoperatoriv za 2018 rik [Information on the results of processing statistical reports of tour operators for 2018] Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcdd6&tag=Analitika&isSpecial=true> (accessed: 05 May 2020).
4. Departament turyzmu ta kurortiv. Informatsiia shchodo vidviduvannia Ukrainy inozemnymy turystamy ta vyizdu hromadian Ukrainy za kordon I pivrichchia 2016–2019 rokiv [Department of Tourism and Resorts. Information on foreign tourists visiting Ukraine and Ukrainian citizens going abroad in the first half of 2016–2019]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcdd6&tag=Analitika&isSpecial=true> (accessed: 05 May 2020).
5. Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 05 May 2020).
6. Turystychna diialnist v Ukraini u 2018 rotsi: statystychnyi zb. [Tourist activity in Ukraine in 2018: statistical collection]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 05 May 2020).
7. Litsenziyni reiestr subiektiv turoperatorskoi diialnosti [License register of subjects of tour operator activity] Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5386d976-11e4-4eb1-abdf-2948a2017c17&title=LitsenziiniiRestrSub-ktivTuroperatorskoiDiialnosti> (accessed: 05 May 2020).
8. Shelemetieva T. (2019) *Teoretychni ta prykladni aspekty upravlinnia rozvytkom turyzmu v Ukraini* [Theoretical and applied aspects of tourism development management in Ukraine]. Zaporizhzhia : Classic Private University (in Ukrainian).
9. Reitynh naibilsh nadiinykh turoperatoriv dlia turystiv ta ahentiv. Lito 2019 [Rating of the most reliable tour operators for tourists and agents. Summer 2019]. Available at: <https://www.mandria.ua/all/81873> (accessed: 05 May 2020).

References:

1. Ukraine pidnialasia u reitynhu pryvablyvosti dlia turystiv [Ukraine has risen in the ranking of attractiveness for tourists]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/4/651265> (accessed: 05 May 2020).
2. Informatsiia shchodo finansovo-ekonomichnykh pokaznykiv sfery turyzmu ta kurortiv 2017–2019 roky [Infor-